

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки та психології

Проректор із науково-педагогічної
роботи

А.В. Овчаренко

29 серпня 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Філософія науково-дослідної діяльності»

Ступінь доктора філософії
Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки
Освітньо-наукова програма «Освітні, педагогічні науки»

2022-2023 навчальний рік

Розробник: Шпачинський І.Л., кандидат філософських наук,
доцент

Програму схвалено на засіданні кафедри педагогіки та психології

Протокол від 27 серпня 2022 року № 13

Завідувач кафедри (Султанова Н.В.)

Анотація

Дисципліна «Філософія науково-дослідної діяльності» – наукова дисципліна, яка на сьогодні містить багатопланову систему раціогуманітарних знань про принципи, підходи, методи, засоби та інструменти пізнання, конструювання і перетворення світу та людини. Її нагальність полягає в здатності майбутнього науковця логічно правильно аналізувати, формулювати та віднаходити оптимальні шляхи вирішення дослідницьких завдань і проблем в швидкоплинних умовах сучасної реальності.

Ключові слова: пізнання, методологія, епістемологія, дослідницька діяльність.

Abstract

The discipline «Philosophy of Research» – a scientific discipline, that currently contains a multifaceted system of rational humanities knowledge of the principles, approaches, methods, ways, means and tools of cognition, design and transformation of the world and man. Its urgency lies in the ability of the future scientist to logically correctly analyze, formulate and find optimal ways to solve research tasks and problems in the fleeting conditions of modern reality.

Key words: cognition, methodology, epistemology, research activity.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта /Педагогіка	Обов'язкова	
Індивідуальне науково-дослідне завдання – есе, реферати, доповіді.	Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки	Рік підготовки	
		I-ий	
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		1-й	1-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних –1 самостійної роботи – 1	Ступінь Доктор філософії	10 год.	4 год.
		Практичні	
		20 год.	6 год.
		Індивідуальні	
		Самостійна робота	
		60 год.	80 год.
http://moodle.mdu.edu.ua/report/insights/insights.php?modelid=5&contextid=1_6980		Вид контролю: іспит	

Мова навчання – українська.

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30 год. – аудиторні заняття, 60 год. – самостійна робота (33%/67%);

для заочної форми навчання – 10 год. – аудиторні заняття, 80 год. – самостійна робота (11%/89%);

2. Мета, завдання навчальної дисципліни та очікувані результати:

Мета курсу:

– окреслити коло проблематики філософії науково-дослідної діяльності; ознайомити студентів з основними ідеями, напрямками, класичними творами з вказаної тематики.

– проаналізувати засадничі світоглядні й методологічні проблеми сучасного стану науки.

Особлива увага приділяється проблемам кризи сучасної техногенної цивілізації та глобальним тенденціям зміни наукової картини світу, типам наукової й технічної раціональності, системам цінностей, на які орієнтуються вчені.

Завдання курсу:

- основним завданням вивчення дисципліни «Філософія науково-дослідної діяльності» є розвиток ерудиції і філософської культури студентів, збагачення їх знанням філософських проблем сучасного природничо-наукового та суспільно-гуманітарного пізнання, якими вони могли б користуватися при самостійному науковому дослідженні у майбутньому;

- ознайомлення студентів з тенденціями розвитку сучасної філософії науки.

Передумови для вивчення дисципліни:

Здобувачі повинні вміти: працювати самостійно без постійного керівництва; брати на себе відповідальність за власною ініціативою; помічати проблеми та шукати шляхи їх вирішення; аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу; працювати в команді; засвоювати будь-які знання за власною ініціативою; приймати рішення на основі здорових суджень.

Навчальна дисципліна складається з 3-х кредитів.

Програмні результати навчання:

ПРН-1. Оперувати основними концепціями, теоріями, проблемами філософії й методології науки, змістом сучасних філософських дискусій із проблем розвитку суспільства та освіти; здійснювати рефлексію щодо актуальних проблем суспільного та індивідуального буття.

ПРН-2. На основі системного наукового світогляду аналізувати складні явища суспільного життя, пов'язувати загальнофілософські проблеми з вирішенням завдань, що виникають у професійній та науково-інноваційній діяльності, застосовувати емпіричні й теоретичні методи пізнання.

ПРН-5. Знати трансформаційні зміни та сучасний стан розвитку педагогічної освіти в регіоні, Україні та за її межами.

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми «Філософія науково-дослідної діяльності» здобувач оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК 1. Здатність до узагальнень, аналізу та синтезу, розвитку критичного мислення для розуміння процесів і явищ в галузі освіти, вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

ЗК 5. Здатність розробляти наукові проекти та керувати ними, складати пропозиції щодо фінансування наукових досліджень, реєструвати права інтелектуальної власності.

ЗК 7. Здатність генерувати нові ідеї й нестандартні підходи до їх реалізації (креативність).

II. Фахові:

ФК 3. Здатність збирати дані для наукового дослідження із проблем педагогічної освіти і науки, систематизувати та інтерпретувати їх. Із використанням методологічного інструментарію виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання педагогічної освіти і науки та дотичних до них міждисциплінарних напрямках.

ФК 7. Здатність до викладацької діяльності в межах спеціальності «Освітні, педагогічні науки»; планувати і організовувати освітній процес у вищій школі; визначати проміжні і кінцеві цілі навчання; вибудовувати взаємодію зі студентами, створювати здоров'язбережувальне середовище, позитивні міжособистісні стосунки й доброзичливий психологічний клімат

3. Програма навчальної дисципліни

Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності.

Тема 1. Філософія науки як галузь філософського знання.

Філософські проблеми науки та їх систематизація. Феномен науки у структурі філософії науки. Основні тенденції розвитку філософії науки.

Тема 2. Філософський аналіз сутності науки і її соціальних функцій.

Генезис наукового знання. Наука – цілісна соціальна система. Наука як феномен культури.

Тема 3. Онтологічні проблеми науки.

Проблема пізнання субстанції світу. Єдність і особливість буття і матерії.

Онтологічне значення простору і часу як універсальних форм буття. Субстанційно-онтологічний аспект розвитку взаємодії та детермінації.

Співвідношення об'єктивної і суб'єктивної реальності. Проблема реальності в науці.

Кредит 2. Гносеологічні проблеми науки.

Тема 4. Логічна структура науки.

Наукове знання, його мова і особливості. Структура та характер критеріїв науковості знання. Структурні елементи науки.

Тема 5. Динаміка науки: філософський сенс закономірностей і тенденцій розвитку наукового знання.

Наукові революції як докорінні зміни основних і принципових параметрів науки. Диференціація та інтеграція наук як закономірності їх історичного і теоретичного розвитку. Взаємодія наук як закономірність розвитку наукового знання. Формування міждисциплінарних дослідницьких програм і наукових напрямів.

Тема 6. Філософський аналіз процесу наукового пізнання.

Гносеологічні проблеми науки.

Структура пізнавального процесу. Істина як процес і результат пізнання. Буденне і наукове пізнання. Проблема єдності і класифікації науки. Об'єктивність і предметність наукових знань. Науковий підхід до встановлення істинності суджень. Взаємозв'язок гносеології і методології.

Кредит 3. Методологічний арсенал науки.

Тема 7. Філософсько-методологічні моделі розвитку науки.

Концепція зростання наукового знання К. Поппера. Теорія наукових революцій Т. Куна. Методологія науково-дослідницьких програм І. Лакатоса. Еволюціоністська концепція розвитку наукового знання С. Тулміна. Антиметодологічна теорія картини наукового пізнання П. Фейєрабенда.

Тема 8. Методологічний арсенал науки.

Філософська методологія і її значення для розвитку науки. Поняття наукового методу. Типологія методів. Основні форми наукового знання. Методологічна спрямованість законів і категорій діалектики.

Тема 9. Філософія природознавства.

Об'єктивні основи і форми взаємозв'язку філософії і природознавства. Філософські проблеми фізики. Деякі філософські проблеми математики. Філософія і кібернетика.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви кредитів і тем	Кількість годин												
	Денна форма						Заочна форма						
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі					
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	

Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності.											
Тема 1. Філософія науки як галузь філософського знання.	10	2	2			6	10	1			9
Тема 2. Філософський аналіз сутності науки і її соціальних функцій.	10	-	2			8	10	2			8
Тема 3. Онтологічні проблеми науки.	10	2	2			6	10	1			9
Усього:	30	4	6			20	30	2	2		26
Кредит 2. Гносеологічні проблеми науки.											
Тема 4. Логічна структура науки	10	-	2			8	10				10
Тема 5. Динаміка науки: філософський сенс закономірностей і тенденцій розвитку наукового знання	10	-	2			8	10				10
Тема 6. Філософський аналіз процесу наукового пізнання. Гносеологічні проблеми науки.	10	2	2			6	10	2			8
Усього:	30	2	6			22	30	2			28
Кредит 3. Методологічний арсенал науки.											
Тема 7. Філософсько-методологічні моделі розвитку науки.	10	2	4			4	10	1			9
Тема 8. Методологічний арсенал науки.	10	2	2			6	10	1	2		7

Тема 9. Філософія природознавства.	10	-	2		8	10					10
Усього:	30	4	8		18	30	2	2			26
Усього годин:	90	10	20		60	90	4	6			80

5. Теми лекційних занять
Денна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності		
1	Тема 1. Філософія науки як галузь філософського знання.	2
2	Тема 2. Онтологічні проблеми науки	2
Кредит 2 Пошуки філософських основ сучасної освіти		
3	Тема 3. Філософський аналіз процесу наукового пізнання. Гносеологічні проблеми науки.	2
Кредит 3. Методологічний арсенал науки		
4	Тема 4. Філософсько-методологічні моделі розвитку науки.	2
5	Тема 5. Методологічний арсенал науки.	2
Усього:		10

Заочна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності		
1	Тема 1. Філософія науки як галузь філософського знання.	1
2	Тема 2. Онтологічні проблеми науки	1
Кредит 2 Пошуки філософських основ сучасної освіти		
Кредит 3. Методологічний арсенал науки		
3	Тема 3. Філософсько-методологічні моделі розвитку науки.	1
4	Тема 4. Методологічний арсенал науки.	1
Усього:		4

6. Теми практичних занять
Денна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності		
1	Тема 1. Філософія науки як галузь філософського знання.	2
2	Тема 2. Філософський аналіз сутності науки і її соціальних функцій.	2

3	Тема 3. Онтологічні проблеми науки.	2
Кредит 2. Пошуки філософських основ сучасної освіти		
4	Тема 4. Логічна структура науки.	2
5	Тема 5. Динаміка науки: філософський сенс закономірностей і тенденцій розвитку наукового знання.	2
6	Тема 6. Філософський аналіз процесу наукового пізнання. Гносеологічні проблеми науки.	2
Кредит 3. Методологічний арсенал науки		
7	Тема 7. Філософсько-методологічні моделі розвитку науки.	4
8	Тема 8. Методологічний арсенал науки.	2
9	Тема 9. Філософія природознавства.	2
	Усього	20

Заочна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності		
1	Тема 1. Філософський аналіз сутності науки і її соціальних функцій.	2
Кредит 2. Пошуки філософських основ сучасної освіти		
2	Тема 2. Філософський аналіз процесу наукового пізнання. Гносеологічні проблеми науки.	2
Кредит 3. Методологічний арсенал науки		
3	Тема 3. Методологічний арсенал науки.	2
	Усього	6

7. Самостійна робота Денна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності		
1	Філософія науки як галузь філософського знання.	6
2	Філософський аналіз сутності науки і її соціальних функцій.	8
3	Онтологічні проблеми науки.	6
Кредит 2. Пошуки філософських основ сучасної освіти		
4	Логічна структура науки.	8
5	Динаміка науки: філософський сенс закономірностей і тенденцій розвитку наукового знання.	8

6	Філософський аналіз процесу наукового пізнання. Гносеологічні проблеми науки.	6
Кредит 3. Методологічний арсенал науки		
7	Філософсько-методологічні моделі розвитку науки.	4
8	Методологічний арсенал науки.	6
9	Філософія природознавства.	8
	Усього	60

Заочна форма

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Кредит 1. Загальні та спеціальні проблеми філософії науково-дослідної діяльності		
1	Філософія науки як галузь філософського знання.	9
2	Філософський аналіз сутності науки і її соціальних функцій.	8
3	Онтологічні проблеми науки.	9
Кредит 2. Пошуки філософських основ сучасної освіти		
4	Логічна структура науки.	10
5	Динаміка науки: філософський сенс закономірностей і тенденцій розвитку наукового знання.	10
6	Філософський аналіз процесу наукового пізнання. Гносеологічні проблеми науки.	8
Кредит 3. Методологічний арсенал науки		
7	Філософсько-методологічні моделі розвитку науки.	9
8	Методологічний арсенал науки.	7
9	Філософія природознавства.	10
	Усього	80

8. Індивідуальне навчально-дослідне завдання

Написання есе, індивідуальне завдання, конспект першоджерел, творче завдання, захист реферату, доповідь, колоквиум.

Загальні вимоги до виконання індивідуального завдання:

- самостійність виконання;
- логічність і послідовність викладення матеріалу;
- повнота виконання завдання;
- обґрунтованість висновків;
- використання статистичної інформації та довідкової літератури;
- наявність конкретних пропозицій;
- якість оформлення;
- вміння захищати результати проведеного дослідження.

9. Форми роботи та критерії оцінювання

Рейтинговий контроль знань студентів здійснюється за 100-бальною шкалою:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

ОЦІНКА ECTS	СУМА БАЛІВ	ОЦІНКА ЗА НАЦІОНАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ	
		екзамен	залік

A	90-100	5 (відмінно)	5/відм./зараховано
B	80-89	4 (добре)	4/добре/ зараховано
C	65-79		
D	55-64	3 (задовільно)	3/задов./ зараховано
E	50-54		
FX	35-49	2 (незадовільно)	Не зараховано

Форми поточного та підсумкового контролю. Комплексна діагностика знань, умінь та навичок студентів здійснюється на основі результатів проведення поточного і підсумкового контролю знань (іспиту).

Завданням поточного контролю є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмного матеріалу, виконання практичних робіт, умінь самостійно опрацьовувати тести, складання конспекту, написання звіту, реферату, здатності публічно чи письмово представляти певний матеріал.

Завданням підсумкового контролю (іспиту) є підсумкова перевірка глибини засвоєння студентом програмного матеріалу дисципліни, логіки та взаємозв'язків між окремими її розділами, здатність творчого використання набутих знань, умінь сформулювати своє ставлення до певної проблеми, що впливає зі змісту дисципліни тощо.

Контроль знань студентів здійснюється за кредитно-трансферною системою.

Поточний контроль виявляє ступінь самопідготовки та самоорганізації студента, його активність на заняттях, зацікавленість в опануванні основних проблем курсу, рівень виконання завдань для самостійної роботи.

Здійснюється у таких формах:

- усна доповідь та доповнення на семінарському занятті;
- перевірка конспектів лекцій та опрацьованої додаткової літератури;
- тести за вивченими темами;
- індивідуальні завдання;

Підсумковий контроль знань у формі іспиту.

Головним елементом підсумкового контролю рівня та характеру засвоєння знань студентами є виконання ними контрольної роботи (КР) і тестів за трьома рівнями: *ознайомчим, понятійно-аналітичним та продуктивно-синтетичним.*

Критерії оцінювання знань та вмінь студентів

При усних відповідях: повнота розкриття питання та розуміння матеріалу; логіка викладення матеріалу та культура мовлення; використання різних способів аргументації для підкріплення своєї відповіді; використання основної та додаткової літератури, творче її опрацювання; умінь робити порівняння, співставлення та висновки, вмінь давати вичерпні відповіді на поставлені запитання.

При виконанні письмових завдань: повнота та систематизованість матеріалу, акуратність в оформленні письмової роботи, використання інформаційних технологій та комп'ютерної техніки.

Для визначення ступеню оволодіння навчальним матеріалом із подальшим його оцінюванням застосовуються наступні рівні досягнень студентів:

«Високий рівень». Студент вільно володіє навчальним матеріалом на підставі вивченої основної та додаткової літератури, аргументовано висловлює свої думки, проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.

«Достатній рівень». Студент володіє певним обсягом навчального матеріалу, здатний його аналізувати, але не має достатніх знань та вмінь для формування висновків, допускає несуттєві неточності.

«Задовільний рівень». Студент володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або володіє частиною матеріалу, уміє використовувати знання в стандартних ситуаціях.

«Низький рівень». Студент володіє навчальним матеріалом поверхово й

фрагментарно.

«Незадовільний рівень». Студент не володіє навчальним матеріалом.

Підсумковий бал є результатом оцінювання досягнень студента в усіх аспектах його навчальної діяльності з дисципліни : усна відповідь, написання рефератів та доповідей, виконання тестових та індивідуальних творчо- пошукових завдань, конспектування лекційного матеріалу та матеріалу до семінарських занять, відвідування та активна участь під час аудиторних занять; характер відповіді під час екзамену.

9. Розподіл балів, які отримують студенти

Кількість балів у кінці семестру повинна складати від 150 до 300 балів (за 3 кредити), тобто сума балів за виконання усіх завдань.

Відповідний розподіл балів, які отримують студенти за 3 крд.

Поточне оцінювання та самостійна робота									КР	Накопичувальні бали/сума
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9		
30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	300/100

T1, T2 ... T9 – теми

*Примітка. Коефіцієнт для іспиту – 0,6. Іспит оцінюється в 40 б.

10. Засоби діагностики

Засобами діагностики та методами демонстрування результатів навчання є:

– заліки; тести; реферати, есе; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; презентації та виступи на наукових заходах; перелік питань для контролю та самоперевірки завдань самостійної роботи;

11. Методи навчання

Загальнонаукові методи: індукція, дедукція, аналіз, синтез, аналогія, абстрагування.

Методи активізації та оптимізації навчального процесу: дискусія, диспут, бесіда, самоаналіз та самоконтроль.

12. Рекомендована література

Базова література

Підручники і навчальні посібники

1. Гальченко С.І., Силка О.З. Основи наукових досліджень: навч.-метод.посіб. Черкаси: АММО, 2015. 93 с.
2. Ивин А. А. Современная философия науки. М.: Высшая школа, 2005. 592 с.
3. Кодекс наукової етики / Всеукраїнська громадянська організація «Українська федерація вчених» //Наука і наукознавство, 2005. № 3. С. 31–37.
4. Кравченко А. И. Формальная и научная логика: учебное пособие для ВУЗов. М.: Академический проект, 2014. 336 с. (Gaudeamus).
5. Новиков А. М., Новиков Д. А. Методология научного исследования. М.: Либроком, 2010. 280 с.
6. Селігей П. Світло і тіні наукового стилю. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 628 с.
7. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / під загал. ред. Л. Губерського. 2-е вид., перероб. і доп. Харків: Фоліо, 2017. 624 с.
8. Філософія науки / за ред. І. С. Добронравової. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2018. 255 с.
9. Чуйко В. Л. Рефлексія основоположних методологій філософії науки. К.: Центр практичної філософії, 2000. 252 с.
10. Dicken P. Getting Science Wrong: Why the Philosophy of Science Matters. London: Bloomsbury, 2019. 202 p.

11. Resnik D. B. What Is Ethics in Research & Why Is It Important? URL:
12. <https://www.niehs.nih.gov/research/resources/bioethics/whatis/index.cfm#:~:text=When%20conducting%20research%20on%20human,and%20burdens%20of%20research%20fairly>.
13. Rosenberg A., McIntyre L. The Philosophy of Science: A Contemporary Introduction. The 4th ed. London: Routledge, 2019. 294 p. (Routledge Contemporary Introductions to Philosophy).
14. Smith D. Five principles for research ethics // Monitor Staff, January 2003. Vol 34. No. 1. P. 56.

Допоміжна література

1. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання: ДСТУ 8302:2015 / Нац. стандарт України. Вид. офіц. Введ. з 01.07.2016. К.: УкрНДНЦ, 2016. 16 с. (Інформація та документація).
2. Етичний кодекс ученого України / НАН України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0002550-09/conv?lang=ru#Text>

3. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах: методичні рекомендації / Науково-технічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Українська бібліотечна асоціація. Київ: УБА, 2016. 117 с.

13. Інформаційні ресурси

1. Матеріали з WEB – сторінки кафедри <http://el.mdu.edu.ua:8889/2fp/2fp4/>
2. Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди <http://www.filosof.com.ua/index.htm>